

Latgaliētis no senas bajāru dzimtas

Runa šajā rakstā būs par Aloizu Bojāru (1887-1958) - ievērojamo Latgales izglītības, kultūras, pašvaldību un sabiedrisko darbinieku un publicistu, cīnītāju par vienotu, brīvu Latviju un izglītotu, plaukstošu Latgali tajā.

Savu patstāvīgo gaitu sākumā viņš bija virsnieks Krievijas armijā, bet vēlāk strādāja gan par miertiesnesi, gan skolas pārzini, gan aprīnķa padomes priekšsēdētāju un citos pašvaldības amatos, bet aizgāja pensijā, būdams nodokļu inspektora vecākais palīgs. Iepēmdams dažādus atbildīgus un ietekmīgus amatus, A.Bojārs daudz darījis tautas izglītības, kultūras un materiālās labklājības līmeņa celšanā Latgalē. Liekas, ka viņam pieder vislielākie nopelni skolu tīkla paplašināšanā Latgalē. Viņš panācis vairāku skolu atvēršanu Latgalē vai arī personīgi tās organizējis.

Aloizs Bojārs dzimis 1887.gada 4.(16.)aprīlī Rēzeknes aprīnķa Stirnienes pagasta Rudzētu kopienas Vidu ciemā (tagad Preiļu rajona Rudzētu pagastā) zemnieku ģimenē. Viņa tēvs - Jānis Anča dēls, māte - Tekla (dz.Spūle). Jaundzimušais kristīts Preiļu katoļu draudzes Eleonorvīles filiālbaznīcā, kūmas - Pēteris un Katrīna Bojāri.

A.Bojārs beidza Stirnienes tautskolu, Rēzeknes pilsētas skolu un Odesas karaskolu, bet pēc tam, kā jau minēts, kādu laiku bija virsnieks Krievijas armijā. No 1916. līdz 1918.gadam (ar pārtraukumiem) viņš Maskavas universitātē studēja juridenci un arhitektūru. Būdams students, A.Bojārs Pirmā pasaules kara laikā Maskavā uzņēmās latviešu katoļu patversmes vadību un pie tās 1916.gada rudenī noorganizēja pilsētas skolu, kuru apmeklēja ap 170 bērnu.

1917.gada 26.-27.aprīlī (9.-10.maijā) A.Bojārs piedalījās vēsturiskajā Latgales latviešu kongresā (Rēzeknē), kur tika pieņemts lēmums par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju. Lai šo lēmumu īstenotu, tika ievēlēta Latgales pagaidu zemes padome, kuras sastāvā bija arī A.Bojārs. Viņš kā šīs padomes loceklis aktīvi cīnījās par svešu varu mākslīgi šķirto latviešu tautas daļu apvienošanu vienā valstiskā vienībā, par saišu nostiprināšanu starp Latgales latviešiem un tautas brāļiem Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē.

1917.gada vasarā A.Bojārs pārcēlās uz Viļāniem, kur sāka strādāt par Viļānu iecirkņa miertiesnesi. Uz laiku viņam bija padots arī Varakļānu miertiesneša iecirknis. Viņa sirdi nopieda visapkārt novērojamā savu novadnieku garīgā tumsība, sociālā vienaldzība, politiskais aklums un nabadzība. A.Bojārs skaidri zināja, ka viens no galvenajiem cēloņiem tam - skolu un reizē ar to arī izglītības un kultūras trūkums. Tāpēc viņš, izmantojams brīvākus apstākļus, kādi bija radušies pēc cara valdības gāšanas 1917.gada Februāra revolūcijas laikā, ķērās pie skolu dibināšanas jautājumu risināšanas. 1917.gada septembra sākumā A.Bojārs bija pabeidzis projektu izstrādāšanu pilsētas skolu dibināšanai Viļānos un Varakļānos un ar tiem devās uz Pēterburgu pie paša Krievijas tautas izglītības ministra. Lai stādīšanās priekšā ministram būtu iespējama, viņš bija uzvilcis virsnieka formas tērpu. Ministrs A.Bojāru izstrādātos

skolu dibināšanas projektus pieņēma, uzklaušīja arī viņa mutiskos pamatojumus un paskaidrojumus, bet atbildi uz reizes nedeva. Drīz, 1917.gada 11.septembrī, uz A.Bojāru vārda pienāca raksts, ka Krievijas Tautas izglītības ministrija atļauj atvērt pilsētas skolas Viļānos un Varakļānos. A.Bojārs tūlīt Viļānu tiesas zālē sasauca sabiedrības pārstāvju apspriedi, lai nolemtu, kur un kad atvērt Viļānu pilsētas skolu un to iesvētīt. Apspriedes dalībnieki nolēma slēgt Viļānu Balto krogu un tā telpas nodot pilsētas skolas vajadzībām. Nākošā dienā A.Bojārs līdzīgu apspriedi sasauca Varakļānos. Un tā 1917.gada septembra beigās Viļānu un Varakļānu pilsētas skolas arī tika atvērtas. Par šo skolu kura-toru Krievijas Tautas izglītības ministrija iecēla pašu A.Bojāru.

Drīz pēc tam A.Bojārs izstrādāja projektu arī skolotāju semināra atvēršanai Rēzeknē un atkal brauca uz Pēterburgu pie Krievijas tautas izglītības ministra. Ministrs apsolīja atļaut atvērt skolotāju semināru ar 1918./1919. mācību gadu Rēzeknes tirdzniecības skolas telpas, bet sakarā ar varas maiņām Krievijā un Latvijā šīs ieceres netika īstenotas.

1920.gadā A.Bojārs sāka strādāt par Varakļānu I sešklasīgās pamatskolas pārzini. Bet drīz viņš tika ievēlēts par Rēzeknes aprīnķa padomes priekšsēdētāju, pēc tam bija Daugavpils aprīnķa padomes loceklis un kādu laiku - priekšsēdētājs, bet vēlāk strādāja citos pašvaldību amatos. Viņa uzmanības un rūpju lokā joprojām bija skolas. A.Bojārs vēl panāca ģimnāzijas atvēršanu Varakļānos (1921) un personīgi noorganizēja pamatskolu Rudzētos. Viņa roka pielikta arī vairāku citu skolu tapšanā.

Te, runājot par A.Bojāru un skolām, svarīgi pieminēt vēl vienu interesantu faktu. Praktiskus pasākumus savu novadnieku izglītošanā un audzināšanā A.Bojārs veica jau kopš agras jaunības. Tā drukas aizlieguma latīņu burtiem laikā (1865-1904), kā arī kādu laiku pēc tā atcelšanas, kad Latgalē vēl joprojām trūka iespīestu grāmatu, A.Bojārs nodarbojās ar grāmatu pārkārtīšanu un izplatīšanu tautā. Aleksejs Apinis savā grāmatā „Nepasot atļauju. Latviešu rokkraksta literatūra 18. un 19.gadsimtā” (Rīgā, 1987) min faktu, ka A.Bojārs pārkārtījis vairākos eksemplāros pirmmācības līdzekli „Potoru un atsaceibu gromatiņa”.

A.Bojārs visu mūžu cītīgi darbojās arī publicistikā. Viņa raksti par Latgales vēstures, etnogrāfijas, izglītības, kultūras un sabiedriski politiskajiem jautājumiem publicēti neatkarīgās Latvijas laika preses izdevumos „Dryva”, „Latgolas Vords”, „Zem-nika Dzeive” u.c., kā arī trimdas (kur viņš nonāca II pasaules kara laikā) izdevumos.

1920.gadā A.Bojārs savā īpašumā ieguva Jasmuižas (vēlāk Aizkalnes) pagasta Novoseljes saimniecību. Novoselje bija viņa pastāvīgā dzīvesvieta līdz 1944.gadam, kad viņš devās trimdā. Viņa sieva Eleonora, vidzēniece, dz.Valkas aprīnķa Litenes pa-

gasta, bija skolotāja Varkavas pagasta Zaķīšu 6 klašu pamatskolā.

1944.gada vasarā, kad Latvijas robežu pārgāja Padomju Savienības Sarkanā Armija, A.Bojārs ar ģimeni, baidīdamies no boļševiku represijām, devās trimdā uz Vāciju, bet 1950.gadā - uz ASV. Atrāzdamies trimdā, viņš pulcināja kopā savus tautiešus, sevišķi savus novadniekus, aktīvi darbojās trimdas latviešu sabiedriskajā dzīvē un presē. A.Bojāra dēls Nikodēms (1925.g.1.jūnijā), kurš arī dzīvo ASV, ir ievērojams ķīmiķis, ķīmijas doktors, profesors un rakstnieks.

A.Bojārs ir pētījis savu ģenealoģiju (izcelšanos, ciltskoku). Viņa tālais, puslegendārais sencis pa viriešu līniju Latimirs esot bijis Polockas bajārs, vēlāk - Polockas kņazs. Un tā pēc izcelšanās no bajāru kārtas viņa dzimta ieguvusi uzvārdu - Bojārs. Par Latimira latvisko (latgalisko) izcelsmi nav jābrīnās, jo Polockas kņazistes teritorija ir sena baltu zeme, kur pirms slāvu ienākšanas dzīvoja latvieši (latgaļi) un lietuvieši. Stipri baltiska tā vēl saglabājas, kad atradās Lietuvas valsts sastāvā (13.gs.-1667.g.) un Polijas - Lietuvas valsts sastāvā (1667-1772), bet, piemēram, Drīsas (tagad Verhnedvinskas) aprīnķī daudzi iedzīvotāji sevi par latviešiem (latgaļiem) uzskatīja pat vēl 20.gs. sākumā. Kņazs Latimirs, raksta A.Bojārs, kritis nežēlastībā pie Maskavas lielkņaza, jo uzturējis draudzīgus sakarus ar Polijas karali. Baidīdamies no Maskavas lielkņaza represijām, Latimirs atbēdzis uz Latgali un apmeties Preiļos pie grāfa Borha. Kad tas notika, A.Bojārs neraksta. Tas, domājams, varēja notikt Livonijas kara laikā, kad Ivans Bargais uz laiku bija ieņēmis (1563-1579) Lietuvas valsts sastāvā ietilpstošo Polockas kņazisti, vai arī 17.gs. karos, kad Maskavas valsts vairākkārt apdraudēja Polockas kņazisti. Latimirs strādājis par mežsargu grāfam Borham piederšajās Preiļu un Galēnu muižās.

Bojāru dzimta Preiļos sakuplojusi un vēlāk sadalījusies. Viens Bojāru dzimtas zars sākumā aizgājis uz Rēzeknes aprīnķa Sakstagala pagastu, bet vēlāk pārgājis uz Bērzgales pagastu, kur sadalījies tālāk - viena ģimene apmetusies Liuzinieku ciemā, otra - Muņkovas ciemā. No Bērzgales pagasta Bojāriem cēlies ķirurgs, medicīnas doktors Kazimirs Bojārs (1903-1959 ASV) un ievērojams dabaszinātnieks un rakstnieks Vladislavs Bojārs (1906-1984 Kanādā). Kāds Bojāru dzimtas zars aizgājis uz Vidzemi. No tā cēlies Latvijas armijas pulkvedis, Lāplēša kara ordeņa kavālieris Kārlis Bojārs (1890 Gaujienā, Valkas aprīnķī - 1943 Sibīrijā).

A.Bojāra trauksmainais mūžs noslēdzās 1958.gada 18.augustā Niagarafolsā (ASV) - pilsētā pie Niagaras ūdenskrituma. Niagarafolsā A.Bojārs arī apbedīts.

A.Anspaks